

МИСТЕЦЬКЕ УГРУПОВАННЯ ТА ОСОБИСТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ДРАМАТУРГА

У статті визначено наявні філософські, психологічні та літературознавчі погляди стосовно поняття «ідентичність». Основна увага зосереджена на ідентичності митців у межах мистецьких угруповань. Зроблено хронологічний огляд процесу формування мистецьких угруповань Європи та України, починаючи від II-III ст. н. е. до 90-х рр. XX ст. Підкреслено періоди найактивнішого перебігу цього процесу. Виокремлені європейські та українські осередки, на території яких найчастіше відбувається об'єднання митців. Об'єктом розгляду стають, в основному, письменницькі угруповання. Зроблено спробу виокремити найголовніші причини та умови, завдяки яким письменники стають членами того чи іншого угруповання. Сформоване власне розуміння поняття угруповання. Розглянуто угруповання українських драматургів на предмет реалізації ідентичності їх представників.

Ключові слова: ідентичність, угруповання, естетика, мистецтво, драматург.

В статье определено имеющиеся философские, психологические и литературоведческие взгляды относительно понятия «идентичность». Основное внимание сосредоточено на идентичности деятелей искусства в пределах групп деятелей искусства. Сделан хронологический обзор процесса формирования групп деятелей искусства Европы и Украины, начиная от II-III ст. н. э. до 90-х гг. XX ст. Подчеркнуты периоды самого активного хода этого процесса. Выделены европейские и украинские места, на территории которых чаще всего происходит объединение деятелей искусства. Объектом рассмотрения становятся, в основном, писательские группы. Сделана попытка выделить самые главные причины и условия, благодаря которым писатели становятся членами той или другой группы. Сформировано собственное понимание понятия группы. Рассмотрена группа украинских драматургов на предмет реализации идентичности их представителей.

Ключевые слова: идентичность, группа, эстетика, искусство, драматург.

In the article philosophical, psychological and literary study approaches to the concept of «Identity» are defined. The basic attention is concentrated on the artists' identity within the limits of artistic groups. The chronologic review of the artistic groups formation process in Europe and Ukraine is fulfilled beginning from II-III centuries to the 90^s of the XXth century. The most active periods of this process are underline. The European and Ukrainian place where most of the artists' groups were formed are distinguished. The group of writers as a phenomenon becomes the object of consideration. An attempt to distinguish the main reasons and terms due to those writers became the members of that or other group is made. The personal understanding of the concept of group is presented. The group of Ukrainian playwrights is considered for the purpose of the identity realization by its representatives.

Key words: identity, group, aesthetics, art, playwright.

Мистецькі угруповання є неодмінною складовою розвитку як всесвітньої, так й української культури, але угруповання це, в першу чергу, об'єднання окремих особистостей, кожна з яких має набір власних неповторних особливостей. На сьогодні залишається мало дослідженою проблема повноти чи неповноти реалізації, гармонійної чи

дисгармонійної діяльності митця у межах свого угруповання.

У філософії використовується переважно синонім ідентичності, поняття «тотожність». Різні аспекти тотожності відображені у концепціях Арістотеля, Дж. Локка, В.-Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, Х. Ортеги-і-Гассета, М. Гайдеггера, Е. Гуссерля.

Зокрема, на думку Арістотеля, «тотожність є деякого роду єдність буття або речей числом більшим ніж одна, або однієї, коли її розглядають як дещо більше, ніж одна (наприклад, коли про неї говорять, що вона тотожна самій собі, бо у цьому випадку її розглядають як дві) [2, с. 158]. Саме в тотожності речі «самій собі» і проявляє себе ідентичність. Концепція ідентичності людини частково знаходить відображення у вченні Дж. Локка. Згідно з його поглядами, тотожність особистості «полягає не у тотожності субстанції, але <...> у тотожності свідомості. І якщо Сократ і теперішній мер Квінборо сходяться у цьому, вони представляють собою одну й ту саму особистість [8, с. 395]. Так, спільність думок, уявлень, поглядів тощо є основою зближення однієї людини з іншою.

З точки зору психоаналітичної школи, «ідентичність розглядається як деяка структура, яка складається з певних елементів, переживається суб'єктивно як почуття тотожності і безперервності власної особистості при сприйнятті інших людей, які визнають ці тотожність і безперервність» [4, с. 20]. Ця думка дає вказівку на мотив, яким може керуватися людина, вступаючи в угруповання – прагнення підтримувати цілісність своєї особистості. Концепція сучасного психолога Н. Л. Іванової передбачає наявність трьох складових мотивації ідентифікації: «архетипові (потреба у самозбереженні), мотиви самоповаги і мотиви розвитку» [4, с. 128].

Літературознавчий погляд на поняття «ідентичність» втілюється в такому визначенні: «осмислене ототожнення особою себе з іншими об'єктами чи суб'єктами в цілісності і не-настанності власних змін» [6, с. 402]. У вузькому значенні це поняття стосується «розвитку опозиції Я-Ти» [6, с. 402]. Становлення і функціонування системи «Я-Ти» є важливим з огляду на виникнення і діяльність угруповання. Ця система стосується відносин або всередині одного угруповання або між різними угрупованнями.

Метою дослідження є з'ясування причин, умов та мотивів реалізації ідентичності драматурга в межах мистецького угруповання.

Мета роботи зумовлює необхідність виконання таких завдань: зробити хронологічний огляд процесу формування мистецьких угруповань Європи та України; визначити головні причини, умови та мотиви об'єднання митців; сформулювати власне розуміння поняття «угруповання»; дослідити сучасні угруповання драматургів на предмет реалізації ідентичності їхніх представників.

У «Літературознавчій енциклопедії» угруповання пояснюється як «літературна організація, яка на спільній естетичній платформі об'єднує письменників із різним світосприйняттям, переконаннями, стильовими та жанровими уподобаннями» [7, с. 506]. Таке визначення формує уявлення про угруповання як про певний соціальний інститут, який уже створений, наданий кимось для входження в нього. У визначенні не відображено,

що угруповання, перш за все, формується самими письменниками для реалізації їхніх мотивів, цілей тощо.

Уже в II-III ст. н. е. у Римі люди, які мали спільні погляди і викладали їх у літературній формі, мали спільну назву, філострати. Це були чотири представники другої софістики.

У XIV ст. угруповання утворювалися представниками однієї професії. Наприклад, у Франції 1302 р. виникло товариство Базош, яке проіснувало до 1790 р. До його складу входили представники судочинства. Вони організували театральні вистави, які були пародіями на судові процеси.

Пізніше у XV-XVI ст. в Європі спостерігається активізація процесу об'єднання митців і мислителів у групи: «Великі риторики», Ліонська школа (Франція), Ерфуртський гурток гуманістів (Німеччина), «Університетські уми» (Англія). «Великі риторики» розглядали свою групу як професійне об'єднання, оскільки цим вони заробляли на життя, надаючи свої послуги вельможам. Представники Ліонської школи взірцевою вважали італійську літературу, тому у своїй творчості використовували творчий доробок Петрарки та гуманістичні ідеї. Ініціатором Ерфуртського гуртка був М. Руф, релігійна концепція якого була побудована на засадах гуманізму. «Університетські уми» представляли випускники Оксфордського та Кембріджського університетів. Усі представники цієї групи були драматургами, які «внесли в англійську драматичну літературу поєднання освіченості й обдарованості» [5, с. 310].

Таким чином, уже можна виокремити деякі особливості об'єднання митців у групи: ставлення до членства в угрупованні як до професії, наслідування певних зразків, наявність ініціатора, формування складу групи з представників окремих навчальних закладів, спільний творчий метод та вид творчості.

У XVII ст. продовжують діяти створені об'єднання, а також у Німеччині виникає літературне товариство «Пегницький пастуший та квітковий орден» (1644), в Італії – об'єднання митців «Аркадія» (1690), у Нідерландах – «Мійойденський гурток» (назва за містом виникнення). Утворенню товариства у Німеччині сприяли одразу декілька чинників: воно мало засновників – Г. Гарсдерфер, Й. Клай, спільним видом творчості була поезія. В «Аркадії» також були свої засновники: Дж. В. Гравіна, Дж. М. Крешімбені, Дж. Ф. Дзаппі. Особливістю цього об'єднання є те, що його представники виступали проти маньєризму. Тобто, можна додати ще й такий мотив вступу до групи як висловлення антитетичності. Для «Мійойденського гуртка» характерний спільний вид творчості, поезія, а також спільні настрої протистояння пануючим суспільним нормам (антиклерикальність, тема бунтарства). Отже, антитетичність проявляється як стосовно окремого творчого методу, так і пануючому суспільному ладу. Можна побачити,

що в цей період процес об'єднання митців територіально розширюється. Крім того, у цей час в Іспанії існує тенденція до утворення об'єднання навколо визнаного письменника. Прикладом такого об'єднання є драматурги кола Лопе де Веги. До його складу зараховують молодших сучасників літератора, «які при всій своєрідності своїх талантів відчули такий потужний вплив драматургічної системи Лопе, що стали у відомому значенні драматургами його кола» [5, с. 382].

У XVIII ст. столітті формування угруповань літераторів територіально зосередилось у Німеччині («Галльський гурток поетів» – 1733, «Буря і натиск» – 70 – поч. 80-х XVIII ст., «Дармштадський гурток» – 1769, «Геттінгенський гай» – 1772, «П'ятницьке товариство» – 1791, «Єнські романтики» – 1798). У «Галльського гуртка поетів» та «П'ятницького товариства» були свої засновники, відповідно С.-Г. Ланге, І. Піра та Й.-В. Гете. Однак, крім спільного виду літератури, для членів Галльського гуртка було також характерним наслідування творчості Дж. Мільтона. Для учасників «Бурі і натиску» спільним був маніфест у вигляді збірника «Про німецький характер та мистецтво» (1773), виданий Й.-В. Гете і Й.-Г. Гердером. Представники цього руху ставили за мету оновлення німецької літератури, «центральним для них було поняття природи як осереддя світової і творчої енергії, артистичних осянь» [6, с. 151]. Таким чином, митці можуть об'єднувати положення окремої праці. Для «Дармштадського гуртка» спільним є творчий метод – сентименталізм. «Геттінгенський гай» є відгалуженням «Бурі і натиску». Для членів цього товариства ідейним наставником був Й.-Г. Клопшток. Умовою об'єднання «Єнських романтиків» став Єнський університет.

У XIX ст. спільний творчий метод характерний для таких угруповань: «Шалені романтики» (Франція), яким властива спільна жанрова своєрідність; «Парнасці», творчість яких ґрунтується на спільному естетичному принципі «чистого мистецтва»; «Арзамас» (Росія) (1815), учасникам цього гуртка близький «карамзінський» напрям. Продовжується формування угруповань при навчальних закладах: «Гейдельберзькі романтики» при Гейдельберзькому університеті; «Християнсько-німецьке застільне товариство» (Німеччина) при Берлінському університеті, крім того, воно діє за сприяння короля Прусії Фрідріха Вільгельма IV; в Англії при Кембриджському університеті діє об'єднання митців під назвою «Апостоли» (1820). Ініціатори сприяють виникненню таких об'єднань: «Бесіда любителів російського слова» (Росія, 1811), ініціатор – О. Шишков, «Тунель через Шпрее» (Німеччина, 1827), ініціатор – М.-Г. Зафір. Ряд угруповань на перше місце своєї діяльності ставить вирішення суспільних та національних проблем: «Готська спілка» (Швеція), «Зелена лампа» (Росія, 1819), «Генерація 98» (Іспанія).

Революційні події першої половини XIX ст. мали наслідком створення ряду типових

об'єднань: «Молода Німеччина» (1834), «Молода Америка» (1836), «Молода Австрія» (1848), «Молода Бельгія» (1880). Визначальною рисою цих об'єднань є протистояння традиції. Представники «Молодої Німеччини» виступили проти романтизму на чолі з Й.-В. Гете. Американське угруповання протистояло «вігам-універсалістам». Австрійські письменники негативно ставилися до К. Меттерніха та К. Бека. Бельгійці протиставляли свій творчий метод декадансу. Політичні події сприяли появі ще однієї причини об'єднання митців – відсутність зв'язку з батьківщиною. Так, у XIX ст. з'являється Кавказька група польських письменників.

Центром процесу об'єднань митців на Україні стає Львів («Руська трійця» – 1833, «Академічний кружок» – 1871, «Академічне братство» – 1882). Група «Руська трійця» діяла в межах одного навчального закладу, їхнім спільним художнім методом був романтизм. «Академічне братство» об'єднало у своєму складі «Академічну бесіду» та «Дружнього лихваря». Також в Одесі з'являється гурток «Молода громада» (1888), його засновницею є М. Комарова. Для цього гуртка характерною причиною утворення є наслідування вже існуючих утворень, зокрема «Плеяди» (Київ).

У XX ст. випускники Кембриджського університету формують групу Блюмбері (1904), у Німеччині виникає поетичний «Харонів гурток» (1904) навколо часопису «Харон». Причина еміграції українських акторів послужила їх об'єднанню на території Росії під назвою «Кобзар» (1908). В Україні у 1906-1914 рр. діє угруповання «Молода муза». Його поява засвідчена публікацією статті «Молода муза» О. Луцького «в газеті «Діло» (1907, № 249) та в альманасі «За красою» [7, с. 69]. Спільним художнім методом для членів цього угруповання був модернізм.

Частина організацій, яка діяла на території України у 20-30-х рр. XX ст. повинна була стати гідною мистецькою опорою панівній ідеології (АХЧУ (1923), «Забой» (1924), ВУАРПП (1924), МОРП (1925), «Молот» (1925), ВУСПП (1927), «Горно» (1929), «Трактор» (1930)). Аспанфут (1921) утворена за ініціативою М. Семенка. Спільним творчим методом для її учасників був авангардизм, зокрема панфутуризм. Група «Логос» (1922) належала релігійному напрямку в літературі. «Аспис» (1923) за своїми мистецькими настановами був опозиційний до прокомуністичних. АРМУ (1925) об'єднувала художників. «Авангард» (1926), Техномистецька група «А» (1928) використовують засади конструктивізму. ВАПЛІТЕ (1926) відстоювала входження української літератури в європейський контекст. Цим же творчим методом послуговувався й ІНТЕБМОВСЕГІ (1927). Про долю національної літератури піклувалися члени літературної групи «Листопад» (1928), АНУМ (1931). Харківська школа романтиків крім спільного художнього методу, місцем своєї діяльності мала Харківський університет.

У 40-х рр. ХХ ст. завдяки ініціативі окремих постатей були створені «Рошфорська школа» у Франції (1941), «Культурбунд» (1945), «Група 47» (1947) у Німеччині. У 1945 р. починає діяти об'єднання українських письменників-емігрантів – МУР. У 50-х рр. діє Нью-Йоркська група, що також об'єднує українських поетів в еміграції. У ці ж роки в Англії виникає ряд об'єднань: «Рух», для творчості представників цієї групи характерний неокласицизм, «Сердиті молоді люди», спільним для цього покоління був метод реалізму, «Група» при Кембриджському університеті.

У 60-х рр. у Німеччині утворюються «Група 61» (відстоювання реалістичного методу творчості), «Кельнська школа нового реалізму» (ініціатор – Д. Веллерсгоф). В Англії – «Ліверпульські поети» (виникнення групи тісно пов'язане з музикою «Бітлз»). В Україні – Київська школа (створена опозиційною до СПУ студентською молоддю). В Італії – «Група 63» (спільний творчий метод авангардизму).

Наступний етап активізації утворення угруповань в Україні після 20-30-х рр. припадає на 80-90-ті рр. ХХ ст.: Львів – ЛУГОСАД (1984), «Бу-Ба-Бу» (1985); Київ – «Музейний провулок, 8» (1990), «Геракліт» (1991), «Асоціація 500» (1993), АУП (1997); Івано-Франківськ – «Нова дегенерація» (1991); Чернігів – Літературна спілка «Чернігів» (1992); Тернопіль – «Західний вітер» (1994); Ніжин – «Друзі Еліота» (1997).

Митців об'єднує спільний вид літератури: ЛУГОСАД, «Нова дегенерація», «Західний вітер», творчий метод: ЛУГОСАД, Бу-Ба-Бу, «Музейний провулок, 8», «Геракліт», «Нова дегенерація», «Чернігів». Опозиційністю до НСПУ відзначається АУП. «Асоціація 500» утворена випускниками факультету журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, «Друзі Еліота», – студентами Ніжинського педагогічного інституту ім. М. Гоголя. Наявність ініціатора характерна для «Чернігова».

Утворення таких об'єднань, як ЛУГОСАД (І. Лучук, Н. Гончар, Р. Садловський), Бу-Ба-Бу (Ю. Андрухович, В. Неборак, О. Ірванець), «Асоціація 500» (М. Розумний, С. Руденко, А. Кокотюха), «Нова дегенерація» (І. Андрусак, С. Процюк, І. Ципердук), пояснюється необхідністю творення нової національної літератури. Як зазначає І. Андрусак, «молода експериментальна література значною мірою змушена була «прийняти вогонь на себе» й «віддуватися за всіх і вся» [1, с. 246]. Це завдання було майже непосильним для окремих літераторів, тому вони шукали тих, чиє розуміння подальшої долі українського письменства співпадало б із власним.

Отже, характерними умовами об'єднання митців є: наявність місця зборів або спільного перебування, ініціатива однієї особи або групи осіб, один вид літератури. До причин можна віднести: прагнення висловити незгоду з іншими мистецькими угрупованнями або суспільно-культурною ситуацією, намагання вплинути на

культурний процес батьківщини зсередини або ззовні, естетичні засади творчості. Щодо мотивів, то, посилаючись на вже згадану концепцію Н. Л. Іванової, можна зазначити, що всі три мотиви знаходять прояви в діяльності мистецьких угруповань.

На основі зробленого огляду, а також тенденцій сучасної української літератури під угрупованням, у вузькому значенні цього слова, ми будемо розуміти таке об'єднання митців, мотиви вступу та діяльність яких спрямовані на реалізацію певної естетичної програми та самореалізацію власної творчої особистості.

Стосовно сучасної української драматургії, то найбільш спеціалізованими угрупованнями є Державний Центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса (1995) та Конфедерація драматургів України (2004). У напрямках діяльності Центру переважає національна спрямованість розвитку театральної діяльності та всіх чинників, які з цим пов'язані, з урахуванням світового контексту. У Центрі діє відділ драматургічних проєктів.

Діяльність Конфедерації, очевидно, мотивується мотивом самозбереження української драматургії. Ситуація, яка склалася на той час, докладно описана Н. Мірошниченко, головою Конфедерації: «Центр А. Дяченка й заснований ним фестиваль «Півострів» перестали існувати ще в 90-х, фестиваль сучасної драматургії, заснований І. Равицьким в Одесі в 1998 році, два роки був «блукуючим» – Київ, Біла Церква, а потім «завис». Бібліотека п'єс на сайті Віртеп закрилася. Гранти на першо-прочитання ввели в програму Мінкульту й не реалізували. У галузі авторського права через піратство немає нормального «ринку п'єс» [9, с. 117]. Таким чином, мова йде навіть не про розвиток цього виду літератури, а про боротьбу за її існування. Конфедерація змогла позитивно вплинути на відновлення процесу розвитку української драматургії. Одним зі значних здобутків Н. Мірошниченко називає те, що вона «ініціювала введення драматурга в реєстр професій» [9, с. 117]. Відомі й інші досягнення, що стосуються драматургічної освіти, конкурсів, сценічних читань, видавничої діяльності.

Драматурги також входять до складу двох опозиційних угруповань НСПУ та АУП. Однак, їх чисельність в обох організаціях незначна. Цей факт можна пояснити слова Н. Мірошниченко: «Драматургів завжди мало – в усі часи, бо надто складна й елітарна ця професія» [9, с. 116]. Реалізація драматургів у межах цих угруповань передбачає, перш за все, видання власних творів.

Отже, можна стверджувати, що митці прагнуть створювати угруповання, за рахунок яких вони мають можливість зберегти та розвинути свою творчу особистість та вплинути на існуючий культурно-історичний процес. Останнім часом спостерігається тенденція формування таких угруповань українських драматургів, які сприяють самореалізації митців і втіленню їх творчого доробку на сцені.

Перспективу даного дослідження вбачаємо у письменник-літутгрупування на кожному етапі можливості детального розгляду системи історії української та світової літератур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусяк І. Латання німбів / Іван Андрусяк. – Івано-Франківськ : Типовіт, 2008. – 254 с.
2. Аристотель. Метафизика / Аристотель // Аристотель. Сочинения : в 4 т. – Т. I. / [под ред. В. Ф. Асмуса]. – М. : Мысль, 1976. – 550 с.
3. Єшкілев В. Л. Повернення деміургів-2 (Плерома 2000. Мала українська енциклопедія актуальної літератури) / В. Л. Єшкілев, Ю. І. Андрухович та ін. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. – 296 с.
4. Иванова Н. Л. Психологическая структура социальной идентичности : дис. ... док. психол. наук : 19.00.05 – социальная психология / Наталья Львовна Иванова ; Ярославский государственный ун-т им. П. Г. Демидова. – Ярославль, 2003. – 399 с.
5. История всемирной литературы : в 9 т. – Т. III / [под ред. Г. П. Бердникова, Ю. Б. Виппера и др.]. – М. : Наука, 1985. – 816 с.
6. Літературознавча енциклопедія у 2-х т. Т. I. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – 608 с.
7. Літературознавча енциклопедія у 2-х т. – Т. II. / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : Академія, 2007. – 624 с.
8. Локк Дж. Сочинения : в 3-х т. / Дж. Локк ; [пер. с англ. А. Н. Савиной]. – Т. III / [под ред. И. С. Нарского]. – М. : Мысль, 1985. – 621 с.
9. Мірошніченко Н. Сучасна українська драматургія : Деструкція міфів та пошук нових територій / Н. Мірошніченко // Дніпро. – Січень. – 2009. – С. 116–119.

© Усова А. Ю., 2011

Дата надходження статті до редколегії 27.05.2011 р.